

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-npu-149.2020.02>

УДК 37.091.12:005.963.3]:502/504

Гармата О. М., Лазебна О. М., Бондаренко Л. І., Гладун Т. С.**ЕКОЛОГО-ЕКСКАРСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ:
КЛАСИФІКАЦІЙНИЙ КОНТЕНТ**

Стаття присвячена питанням пошуку й реалізації механізмів екологізації суспільства з метою ефективного забезпечення цілей сталого розвитку в Україні. Еколого-екскурсійну діяльність представляємо як інструмент, що дає змогу об'єктивувати запити соціуму щодо формування особистісних начал екологічних цінностей людини. Класифікаційний контент узагальнює, структурує, дозволяє методично визначитися щодо цільового спрямування й використання екологічної екскурсії у забезпеченні суспільних вимог освітнього, виховного концепту.

Євроінтеграційні процеси потребують перегляду й розбудови складових суспільного розвитку, зокрема і екологічної сфери. Зросла критична переоцінка світоглядних позицій. Вона починається з виявлення і усвідомлення всіма громадянами залежності суспільного розвитку від стану природних систем. Наголошено на використанні інтерактивних методів у здійсненні освіти в інтересах збалансованого розвитку. Серед інших, вагомим і вартісним буде методологічний контент отримання інформації суб'єктом. Важливо не просто знати, а й усвідомлювати нагальність екологічної проблематики. Одним із засобів екологізації суспільства є екскурсійна діяльність. Розробка і структурно-логічна схема екскурсії потребують ретельної підготовки, насамперед, варто ознайомитися з питаннями класифікації екологічних екскурсій.

Екскурсійна діяльність має спиратися на чіткий розподіл екскурсій (на групи та підгрупи), виділення в них тих основних рис, які визначають характер ведення екскурсії, а саме, допомагають керівникові орієнтуватися в усіх питаннях її розробки. Визначення основних рис обумовлює формування кількох центральних типів екскурсій, до яких будуть приєднуватись проміжні класифікаційно невизначені екскурсії.

Ключові слова: екологізація суспільства, екскурсія, еколого-екскурсійна діяльність, екологічна екскурсія, класифікація екологічних екскурсій.

Євроінтеграційні процеси потребують перегляду й розбудови складових суспільного розвитку, в тому числі і екологічної сфери. Зросла критична переоцінка світоглядних позицій. Вона починається з виявлення і усвідомлення всіма громадянами залежності суспільного розвитку від стану природних систем, підводить людські уявлення до корінних змін з приводу того, які показники – критерії прогресу повинні мати справжню цінність.

У Стратегії ЄЕК ООН безпосередньо наголошується на використанні інтерактивних методів у здійсненні освіти в інтересах збалансованого розвитку. Серед інших, вагомим і вартісним буде методологічний контент отримання інформації суб'єктом. Важливо не просто знати, а й усвідомлювати нагальність екологічної проблематики. Одним із засобів екологізації суспільства є екскурсійна діяльність. Розробка і структурно-логічна схема екскурсії потребують ретельної підготовки. Насамперед, варто ознайомитися з питаннями класифікації екологічних екскурсій [1].

Метою публікації є огляд і розвідка стану класифікаційного контенту у сфері еколого-екскурсійної діяльності як методу і засобу екологізації суспільства.

Завдання передбачає створення класифікаційної схеми екологічних екскурсій.

Класифікація екскурсій – це розподіл екскурсій на групи та види, виділення в кожній з них основних рис, які визначають характер її проведення [2, 3, 4].

Це питання привертало увагу вчених і практиків ще в період становлення екскурсійної теорії. Одним із перших В. О. Герд означив екскурсійну діяльність як таку, що має спиратися на чіткий розподіл екскурсій (на групи та підгрупи), виділення в них тих основних рис, які визначають характер ведення екскурсії, а саме, допомагають керівникові орієнтуватися в усіх питаннях її розробки. Визначення основних рис обумовлює формування кількох центральних типів екскурсій, до яких будуть приєднуватись проміжні класифікаційно невизначені екскурсії.

Подальшого розвитку проблема класифікації екскурсій отримала в роботах Б. Є. Райкова. На той час, у 1920-і роки, було запропоновано розробку, де в основу закладено шість основних ознак. Останні було обрано як вагомими відносно фактичного матеріалу та методичної побудови, що структурно визначали основні напрями і зміст екскурсійної роботи, а саме:

1. За змістом: природно-географічні, гуманітарні, виробничі.
2. За обсягом матеріалу: на одну тему, на кілька близьких за змістом тем, комплексні.
3. За завданням: дослідницького типу, ілюстративного типу.
4. За логічною побудовою чи структурою: аналітичні, синтетичні.
5. За тривалістю: одноденні, одноденні з ночівлею, багатоденні.
6. За складом учасників: шкільні, дошкільні, позашкільні.

Азбукою кожної екскурсії при показі об'єктів є аналіз та синтез. Розвиток та збагачення змісту екскурсійної методики за поданою класифікацією унеможливили поділ екскурсій на аналітичні та синтетичні. Водночас складнішим став поділ екскурсій за складом учасників.

Подальші наукові розробки щодо класифікаційної структури екскурсій були спрямовані на вивчення кожної з ознак схеми Б. Є. Райкова. Зокрема, були неодноразові спроби чітко визначати екскурсії, які за класифікацією Б. Є. Райкова входили в групу “за завданням”. Сюди віднесено такі екскурсії, коли екскурсанти виходили на маршрут з метою проведення дослідницької роботи. Їх поділяли на три основні типи:

- ілюстративні та комплектуючі;
- навчально-дослідницькі;
- змішані чи ілюстративно-дослідницькі.

В екскурсійній практиці визначилися п'ять основних напрямів:

- 1) масові культурно-просвітницькі екскурсії для різних категорій трудящих, переважно для місцевого населення;
- 2) навчально-програмні екскурсії з педагогічною метою;

- 3) культурно-освітні (позапрограмні) екскурсії для учнів;
- 4) екскурсії з радянськими туристами;
- 5) екскурсії з іноземними туристами.

У системі профспілкового туризму в 1980-90-і рр. започатковано систему класифікації, використовувану і донині. В її основі – шість основних ознак, за якими розрізняють екскурсії:

- за змістом;
- за складом учасників;
- за місцем проведення;
- за способом пересування;
- за формою проведення;
- за циклічністю проведення [5].

На основі вивченого здійснено адаптацію класифікаційного контенту за Б. Райковим щодо класифікації еколого-екскурсійної діяльності.

За основу взято критерії, що узагальнюють таксономічно можливі варіанти еколого-екскурсійної діяльності у 7-ми напрямках.

Провідною класифікаційною ознакою представленої розробки є розподіл за тематикою на оглядові й тематичні.

Оглядові екскурсії – завжди багатотемні та багатопланові. Зазвичай такі екскурсії організуються по місту, району, іншій цілісній територіальній одиниці-таксону. Характерними для оглядових екскурсій визначено такі ознаки:

- використання історичного й сучасного матеріалу. Екскурсійна інформація подається з часів заснування міста (першої документальної згадки про нього) до теперішнього часу з обов'язковим оглядом перспектив подальшого розвитку;

- побудова екскурсійного маршруту підпорядковується тематико-хронологічному порядку. Бажано, щоб такі екскурсії починалися з історичного місця заснування об'єкту, а закінчувалися сьогоденням;

- для показу обираються різноманітні екскурсійні об'єкти (пам'ятки історії й культури, будинки і споруди, природні об'єкти, місця проходження подій, промислові і сільськогосподарські підприємства та інші) для забезпечення динамічності сприйняття екскурсійної інформації;

- в оглядових екскурсіях події викладають великим планом, без зайвої деталізації, з метою формування у екскурсантів загального уявлення про відвідувану місцевість;

- структура оглядових екскурсій складається здебільшого з однакового набору підтем: історія міста, зокрема військово-історична підтема, архітектурна, характеристика господарства, науки, освіти, культури (музика, література, театр та ін.), природних особливостей.

Тематичні екскурсії за змістом навпаки присвячені розкриттю однієї теми. Їм властиве всебічне й глибоке висвітлення певної теми. Вони також розподіляються на підтеми, присвячені певним проміжкам часу існування чи частинам обраного предмету екскурсійного показу. Усі підтеми пов'язані між собою логічними переходами. Будуватися така екскурсія може й на

одноманітних об'єктах. Наприклад, “Київ зелений”, “Екологічний Львів”.

На відміну від інших тематичних екскурсій вони створюються за принципом загального погляду на об'єкт. Чіткість у визначенні теми, вірно окреслені хронологічні рамки і, згідно цього, проведений добір фактів мають велике значення для засвоєння матеріалу екскурсантами, його ефективності щодо сприйняття загалом.

Статистика свідчить на користь тематичної екскурсії. Так, якщо на кінець 1980-х – початок 1990-х рр. екскурсійні організації України проводили майже 1500 тематичних екскурсій, то оглядових багатопланових – лише 152.

Тематичні екскурсії можна поділити на декілька груп: еколого-історичні, воєнно-екологічні, еколого-релігіознавчі, мистецько-екологічні, літературно-екологічні, еколого-виробничі.

За змістом в еколого-історичні екскурсії можна виділити такі підгрупи: еколого-краєзнавчі, еколого-археологічні та еколого-етнографічні.

До підгрупи еколого-історичних екскурсій можна віднести екскурсію “Екологічні центри столиці”. Їх можна класифікувати за періодом, до якого відносяться події.

Еколого-археологічні екскурсії будуються на показі матеріальних історичних витоків – пам'яток далекого минулого, що знайдені в місцях розкопок древніх городищ (поселень), поховань. Речовими доказами є знаряддя праці та створені за їх допомогою матеріальні блага: будівлі, зброя, твори мистецтва, знаряддя праці, прикраси та інші предмети. Такі екскурсії проводяться в музеях, у місцях, де знаходяться поселення, стоянки, кургани.

Метою таких екскурсій є спостереження за зміною світу, впливу людини на навколишнє середовище та зміни в ньому.

Еколого-етнографічні екскурсії знайомлять з побутом і розвитком екологічної культури людини.

Воєнно-екологічні дуже важливі, оскільки екологічна безпека держави, одне з основних завдань сучасності. Такі екскурсії можуть проводитися в місцях військової слави, на військово-інженерних спорудах, по пам'ятних місцях, пов'язаних з виготовленням зброї, на місці бойових дій тощо.

Еколого-релігіознавчі екскурсії пов'язані з виявленням екологічних аспектів в різних релігіях, пробудженням екологічної свідомості і культури.

Мистецько-екологічні розглядають вплив мистецтва на екологічну складову життєдіяльності суспільства. Це екскурсії в музеї, картинні галереї, до виставкових залів.

Літературно-екологічні екскурсії можна згрупувати таким чином:

– Екологічні історико-літературні. Їх можна класифікувати як на оглядові тематичні (“Екологічна література сучасного Києва”), і такі, які розкривають певний період розвитку екологічної літератури.

– Еколого-бібліографічні, по місцях, які зберігають пам'ять про життя і творчість визначних постатей екологічної літератури.

– Еколого-виробничі екскурсії дуже актуальні у великих містах, де розвинена промисловість. Такі екскурсії проводяться на базі підприємств та

спрямовані на ознайомлення екскурсантів з виробничими процесами, їхнім впливом на навколишнє середовище.

Класифікація за складом учасників вимагає внесення змін до змісту екскурсій, методики та техніки їх проведення, тривалості. Склад учасників характеризується віковими категоріями (доросла аудиторія, діти, школярі); ступенем організованості (вітчизняні та іноземні туристи, учасники круїзів, випадковий склад групи – екскурсій з екскурсійних пунктів, з вокзалу); місцем проживання екскурсантів (місцеве населення чи приїжджі); місцем роботи, соціальним статусом (сільське чи міське населення).

Нині поширюється практика замовлення екскурсій поодинокими туристами – індивідуалами. Але й у цьому випадку екскурсіводу необхідно врахувати психологію екскурсанта, його ставлення до екскурсії.

За віковою категорією екологічні екскурсії можна класифікувати так: доросла аудиторія, студенти, школярі старших класів, середньої школи, молодшої школи та дошкільнята.

За ступенем організованості – організовані і неорганізовані. До організованих екскурсій відносяться всі екскурсії, які готуються заздалегідь. До неорганізованих відносяться спонтанні, наприклад, екскурсії з вокзалів по Старому Києву.

За іншими ознаками розрізняють:

- за цільовою аудиторією: вітчизняні, туристичні, спеціальні;
- за місцем проживання – міські та сільські;
- за кількістю учасників – групові та індивідуальні;
- за соціальним статусом – міське чи сільське населення;
- за місцем проведення екскурсії поділяються на міські, заміські, музейні та виробничі.

За способом пересування – піші, з використанням різних видів транспорту. Перевага піших екскурсій у тому, що створюючи необхідний темп руху, вони забезпечують сприятливі умови для показу та розповіді. У багатьох містах світу функціонують спеціальні екскурсійні пішохідні зони (квартали), в яких заборонено рух усіх видів транспорту, наприклад, Львів, площа Ринок.

Транспортні – зазвичай, це – автобусні екскурсії. Складаються з двох частин: аналізу екскурсійних об'єктів на зупинках з виходом групи з автобусу і розповіді на маршруті між об'єктами, пов'язаній з характеристикою пам'яток та пам'ятних місць, повз які проїжджає група.

Для проведення екскурсій використовують також тролейбуси, трамваї, річкові та морські теплоходи, гелікоптери. У Києві, Харкові з цією метою використовують поїзди метрополітену, а його станції – як об'єкти для тематичних екскурсій. Використання зазначених видів транспорту характерно для країн СНД.

За кордоном в екскурсійних зонах має місце використання екологічно чистого та безшумного наземного транспорту (тротуар, який рухається, фунікулер, електробус тощо).

За формою проведення екскурсії класифікують на звичайні (традиційні),

начальні, екскурсії-масовки, екскурсії-прогулянки.

Екскурсія-масовка. Такі екскурсії почали проводити ще за часів становлення екскурсійної справи. Для масових екскурсій далекого минулого характерними були веселі процесії з плакатами та знаменами під духовий оркестр.

Нині масові екскурсії на 5-10-ти автобусах проводяться, в основному, для школярів, які подорожують в туристичних поїздах і закінчуються колективним відвідуванням театру, цирку, інших закладів культури. Така екскурсія дає можливість охопити багато різнопланової інформації, будувати екскурсію на порівнянні об'єктів.

Екскурсія-прогулянка поєднує елементи пізнання та відпочинку. Місце проведення – ліс, парк, море, річка, гори тощо.

За циклічність проведення екскурсії бувають одиничні (по одній темі) та цикли, які об'єднують кілька екскурсій однієї тематики – історії, літератури, архітектури тощо. Цикли екскурсій можна створювати в містах, які мають широкі екскурсійні можливості – Києві, Львові, Одесі, Севастополі.

Окрім зазначених існують ще спеціальні екскурсії, які можна класифікувати як екскурсія-відпочинок, навчання, показ, наукова, загальноосвітня тощо.

Також екологічні екскурсії можна класифікувати за напрямками навчання й методичного освоєння: ландшафтно-екологічна, моніторингова, урбоекологічна, агроекологічна, загальноекологічна тощо [6].

Висновки. Отже, актуальність еколого-екскурсійної діяльності визначається потребами й соціальними запитами сьогодення щодо дієвого впровадження механізму реалізації цілей сталого розвитку в Україні. Еколого-екскурсійну діяльність розглядаємо як ефективний, багатоплановий механізм екологізації суспільства. Подана класифікація екологічної екскурсії структурує й дозволяє методично виділити необхідні позиції діяльності щодо ефективності використання інструментарію, спрямованого на формування особистісної сфери людини в частині становлення її екологічного ціннісного контенту як парадигми освіти для стратегії сталого розвитку.

Використана література:

1. Стратегія ЕЖ ООН для образования в интересах устойчивого развития [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unesco.org/fileadmin/DAM/env/documents/2005/cep/ac.13/cep.ac.13.2005.3.rev.1.r.pdf>
2. Енциклопедичний словник-довідник з туризму [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://leksika.com.ua/12620925/turizm/klasifikatsiya_ekskursiy
3. Поколюдна М. М. Організація екскурсійної діяльності: підручник / Харків. нац. ун-т. міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 180 с.
4. Рудейчук М. М. Основи екскурсійної роботи: метод. посіб. Ужгород: Закарпатський центр туризму, краєзнавства, екскурсії і спорту учнівської молоді, 2017. 34 с.
5. Класифікація екскурсій [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://forstudents.at.ua/klasifikacia_ekskursij.doc
6. Бондаренко Л. І., Лазебна О. М. Просвітницька еколого-екскурсійна діяльність. Стратегія інноваційного розвитку природничих дисциплін: досвід, проблеми та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 21 березня 2019 р.) / гол. ред. колегії Н. А. Калініченко; ЦДПУ. Кропивницький, 2019. С. 154-166.

References:

- [1] Strategiya EEK OON dlya obrazovaniya v interesah ustojchivogo razvitiya [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2005/cep/ac.13/cep.ac.13.2005.3.rev.1.r.pdf>
- [2] Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk z turyzmu [Elektronnyi resurs]. Rezhim dostupu: https://leksika.com.ua/12620925/turizm/klasifikatsiya_ekskursiy
- [3] Pokolodna M. M. Orhanizatsiia ekskursionoi diialnosti : pidruchnyk / Kharkiv. nats. un-t. misk. hosp-va im. O. M. Beketova. Kharkiv : KhNUMH im. O. M. Beketova, 2017. 180 s.
- [4] Rudeichuk M. M. Osnovy ekskursionoi roboty : metod. posib. Uzhhorod : Zakarpatskyi tsentr turyzmu, kraieznavstva, ekskursionii i sportu uchnivskoi molodi, 2017. 34 s.
- [5] Klasyfikatsiia ekskursionii [Elektronnyi resurs]. Rezhim dostupu: http://forstudents.at.ua/klasifikacia_ekskursij.doc
- [6] Bondarenko L. I., Lazebna O. M. Prosvitnytska ekolohe-ekskursionna diialnist. Stratehii innovatsiinoho rozvytku pryrodnychychk dystsyplin: dosvid, problemy ta perspektyvy: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kropyvnytskyi, 21 bereznia 2019 r.) / hol. red. kolehii N. A. Kalinichenko ; TsDPU. Kropyvnytskyi, 2019. S. 154-166.

ГАРМАТА О. Н., ЛАЗЕБНАЯ О. Н., БОНДАРЕНКО Л. И., ГЛАДУН Т. С. Эколого-экскурсионная деятельность: классификационный контент.

Статья посвящена вопросам поиска и реализации механизмов экологизации общества с целью эффективного обеспечения целей устойчивого развития в Украине. Эколого-экскурсионную деятельность представляем, как инструмент, который позволяет объективировать запросы социума по формированию личностных начал экологических ценностей человека. Классификационный контент обобщает, структурирует, позволяет методически определиться по поводу целевого направления и использования экологической экскурсии в обеспечении общественных требований образовательного, воспитательного концепта.

Евроинтеграционные процессы требуют пересмотра и развития составляющих общественного развития, в том числе и экологической сферы. Выросла критическая переоценка мировоззренческих позиций. Она начинается с выявления и осознания всеми гражданами зависимости общественного развития от состояния природных систем. Отмечено, что важным является использование интерактивных методов в осуществлении образования в интересах устойчивого развития. Весомым будет методологический контент получения информации субъектом. Важно не просто знать, но и понимать актуальность экологической проблематики. Одним из средств экологизации общества является экскурсионная деятельность. Разработка и структурно-логическая схема экскурсии требуют тщательной подготовки, прежде всего, следует ознакомиться с вопросами классификации экологических экскурсий.

Экскурсионная деятельность должна опираться на четкое разделение экскурсий (на группы и подгруппы), выделение в них тех основных черт, которые определяют характер ведения экскурсии, а именно, помогают руководителю ориентироваться во всех вопросах ее разработки. Определение основных черт обуславливает формирование несколько центральных типов экскурсий, к которым будут присоединяться промежуточные классификационно неопределенные экскурсии.

Ключевые слова: *экологизация общества, экскурсия, эколого-экскурсионная деятельность, экологическая экскурсия, классификация экологических экскурсий.*

GARMATA O., LAZEBNA O., BONDARENKO L., GLADUN T. implementing mechanisms of greening society in order to effectively ensure the goals of sustainable development in Ukraine.

Eco-excursion activity is presented as a tool that allows to objectify the society's requests for the formation of personal principles of environmental values of man. Classification content generalizes, structures, allows to methodically determine the purpose and use of environmental excursion in meeting the social requirements of the educational, educational concept.

European integration processes require the revision and development of the components of social development, including the environmental sphere. A critical reassessment of worldview positions has grown. It begins with the identification and awareness of all citizens of the dependence of social development on the state of natural systems. It was noted that it is important to use interactive methods in the implementation of education for sustainable development. The methodological content of obtaining information by the subject will be significant. It is important not only to know, but also to understand the relevance of environmental issues. One of the means of greening society is excursion activities. The development and structural-logical scheme of the excursion requires careful preparation, first of all, one should familiarize oneself with the issues of classification of ecological excursions.

Excursion activities should be based on a clear division of excursions (into groups and subgroups), highlighting those basic features that determine the nature of the tour, namely, help the leader to navigate in all matters of its development. The definition of the main features determines the formation of several central types of excursions, which will be joined by intermediate classification-indeterminate excursions.

Keywords: ecology of society, excursion, ecological excursion activity, ecological excursion, classification of ecological excursions.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-npu-149.2020.03>

УДК 005.95:37.091.33

Головко С. О., Чередник О. В., Решетова І. А., Гусак Н. В.

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ЕКСПЛІКАЦІЇ

Сьогодні стратегічне управління починається безпосереднім впливом на стереотипи, які визначають суспільні почуття і є поширювачами суспільної думки. У статті розглядаються форми стратегічного управління як стереотипізація, суспільна думка. Проведений аналіз ефективності трудової діяльності. Акцентовується увага на значущості суспільної думки для управлінських процесів, суб'єктів управлінської діяльності, які бажають завоювати пріоритетні позиції. Такі суб'єкти повинні прагнути зробити свої позиції та погляди доступними для інших людей, щоб не доводити їх до ізоляції.

Зазначено, що стереотипи мають насамперед пізнавальну та мотиваційну функції. З пізнавального погляду, стереотип дає інформацію в легкій та зручній формі. Однак ця інформація вельми далека від реальності і здатна дезорієнтувати і маніпулювати людиною. З управлінського погляду, стереотипи ще більш ненадійні. Людина, яка обґрунтовує своє рішення через масові уявлення, а не на фактах, серйозно ризикує. У більшості випадків стереотипи використовують не для позитивних цілей. Стереотипи почасти є знаряддям пропаганди суспільної думки расизму та ксенофобії.

У стратегічному управлінні вплив стереотипів – це один з основних психологічних методів впливу на масову аудиторію. На відміну від неупередженого інформування і комунікативного тиску, переконання, щоб бути успішним, повинна спонукати до дії, тобто повинна мати агітаційний характер. Стереотипи засновано на апеляції до цінностей і мотивів людини, що лежать в основі прийняття рішень щодо проведення тих чи інших дій. Стереотипи, суспільна думка спираються на істотну в людей потребу в пізнанні та існуванні. Однак з метою оптимізації в досягненні стратегічного управління потреби можуть створюватися штучно. Нові потреби вимагають свого задоволення, що стимулює насамперед